

*Ђорђе Стојановић **
Институт за политичке студије, Београд

*Биљана Зекавица***
Висока школа социјалног рада, Београд

ХИБРИДНА ПОСТМОДЕРНИЗАЦИЈА СОЦИЈАЛНОГ РАДА***

Сажетак

У овоме раду се расправља интензитет, форма и степен освешћености постмодернизације социјалног рада. У том смислу, под постмодернизацијом социјалног рада се подразумева његово дискурзивно/метанаративно смештање у контекст глобално постмодернизованих друштва, како на нивоу спољне институционалне мреже значења, тако и на нивоу унутрашњег реконфигурисања, реформулисања, редефинисања и реорганизовања по новим, постмодерним, начелима, агендама и захтевима. Међутим, то не значи апсорбовање неким другим метанаративом, већ формулисање аутентичног метанаратива социјалног рада. Објашњење посмодерности и постмодернизације не мора нужно бити део „интелектуално-спекулативне” сфере постмодернизма, модернистичке теорије могу бити интегрисане са постмодернистичким дискурзивним протоколима у сврху хибридног објашњења неког односног феномена. Такав став/позиција се афирмише преко пропитивања/деконструкције ТИМЕ/TIME модела и односа неолибералног метанаратива и метанаратива социјалног рада.

Кључне речи: социјални рад, постмодернизација социјалног рада, ТИМЕ/TIME модел, идентитет социјалних радника, политизација социјалног рада, социјална политика

* Имејл-адреса: djordje.stojanovic@ips.ac.rs.

** Имејл-адреса: biljana.zekavica@asp.edu.rs.

*** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОД - ВРЕМЕ КОЈЕ НАС ЖИВИ

На више различитих нивоа, социјални радници пролазе кроз дубинску кризу професионалног идентитета који свог дискурзивног нуклеуса понајвише има у интерпретацији концепта социјалне правде (Duffy 2015). Наиме, глобално посматрано, живимо екстремно сложена, поприлично драматична и „интелектуално захтевна” времена у дромолошки неухватљивим окружењима/контекстима. Носећи политички, економски, структурни, морални и културни обрасци се радикално и убрзано мењају (Fawcett et al. 2000; Stojanović i Pić 2020). Такав трансформациони контекст је резултовао општим девалвирањем дискурса/метанаратива социјалног рада и оптеретио га феноменима и процесима попут: ризика/хазарда, поларизације, глобалног тржишта, функционалне маркетизације, „елитизације”, економско-управљачке рационализације, „новог менаџеријализама”, „неолибералног патернализма” и „терапеутске државе”, фрагментације, политичке глобализације итд. Важећа неолиберална парадигма је генерисала неслућену централизацију/концентрацију богатства и моћи, те институционализацију тржишно оријентисаних/апсолутизованих логика социјалног битисања.

Десило све супротно од универзалистичких матрица раног модернизма, фабијанских политика социјалног рада усмерених на бригу, контролу и лечење друштва. Социјални рад је престао да буде „романтичарски” метанаратив/дискурс, сачињен од платформи/пројеката/програма који подразумевају „племениту” просветитељску моралност: друштвено (ре)афирмисање незадовољства, социјално (пре)испитивање истог, те саосећајност и бригу/старање. Желели ми то или не, налазимо се у епохи, могло би се слободно рећи, не постмодерног, него високо постмодерног или пост-постмодерног друштва.

У том смислу, под постмодернизацијом социјалног рада се подразумева његово дискурзивно/метанаративно смештање у контекст глобално постмодернизованих друштава, како на нивоу спољне институционалне мреже значења, тако и на нивоу унутрашњег реконфигурисања, реформулисања, реденисања и реорганизовања по новим, постмодерним, начелима, агендама и захтевима. Социјални рад/социјални радници су, само наизглед парадоксално, и креатори и креација, и субјект и објект, и „слободни” и „зависни” од властите постмодерности.

Једна од битних одлика социјалног рада јесте да се самоперципира као нормативно постављено/конструисано занимање, да представља својеврсни метанаративни микс научних перспектива/матрица и вредносно профилисаних ставова/шема, тј. етичких императива (Lewis 2003; Weinberg 2010; Jani and Reisch 2011; Reisch and Jani 2012; Reisch 2013; Banks 1995, 2015; Popple 2018). На почетку бисмо нагласили два момента повезана са претходним компонентама. Са једне стране, поред дефинишуће позитивистичке научне димензије/оптике социјалног рада, теорије у социјалном раду су релевантне: (1) због евалуације или детектовања услова/контекста, узрока и последица/исхода неког посебног деловања/праксе; (2) због тога што као социјални конструкти манифестују идеје које интерпретирају свет и детерминишу институционалну структуру преко које се знања и вредности интегришу у виду сета практичних начела; и (3) због тога што продукују и репродукују, тј. рационализују, јединствену позицију коју социјални радници заузимају у некој посебној/националној професионалној категоризацији. Са друге стране, социјални рад је обележен јасно уочљивом дисонанцом између етичких имагинаријума/преференција социјалних радника и способности да се ти етички квалитети и убеђења преточе/актуелизују у пракси.

Неолиберална поставка је трансформисала носеће принципе пракси социјалног рада и дестабилизовала етичке фундаменте професије. Инсистирање на емпиријској „објективности” и историјској/универзалистичкој усмерености на људске проблеме је приморало социјалне раднике да реартикулишу свој однос према држави, тржишту, корисницима услуга и заједници *in toto*. Акцент на мерљивим резултатима програма и трошковној ефикасности, те циљевима које су елите хегемону наметнуле одвојено од контекста, често искључује анализу већих структурних основа друштвених проблема људи. Уски менаџерски фокус који манифестује претходно занемарује утицај актуелних економских, демографских и културних промена на карактеристике клијената, потреба и матрица тражења и коришћења помоћи.

Уважавајући горе изнето, овај рад ће покушати да преко деконструкције ТИМЕ/ТИМЕ модела и анализе релације неолибералног метанаратива и аутентичног метанаратива социјалног рада покаже како постмодернизација социјалног

рада представља незаобилазни постулат његовог будућег (дискурзивног) развоја како на нивоу теоретских опсервација, тако и на нивоу праксе социјалног рада.

ТИМЕ/TIME МОДЕЛ: ПОСТМОДЕРНА КРИТИЧКА ТЕОРИЈА

Пре свега, рецимо да постоји јасна дистинкција између постмодерности, постмодернизма и постмодернизације (Stojanović 2016, 12). Постмодерност се реферира на дисконтинуитет са комплексом модерних друштава, са појавом новог друштвеног тоталитета и сасвим нових, аутентичних организационих принципа. Постмодернизам указује на денотативне аспекте било ког дискурса, естетског, културног, економског, политичког или академског, који приписује значење и указује на историјске посебности постмодерности, то су дискурзивне/метанаративне праксе које одражавају историјске спецификуме постмодерности. Постмодернизација означава друштвене и дискурзивне процесе/практике усредсређене на конституисање, освешћивање и генерисање постмодерности као историјске формације.

Претходно имплицира да објашњење посмодерности и постмодернизације не мора нужно бити део „интелектуално-спекулативне” сфере постмодернизма, као и да неке модерничке теорије могу бити интегрисане са постмодерничким дискурзивним протоколима у сврху хибридног објашњења неког односног феномена.

Однос социјалног рада и постмодернизма може бити интересантан на неколико различитих нивоа (Fook 2000, 108–109). Као прво, постмодерни увиди потенцирају све већу дискрепанцу између теорије и праксе, а социјални рад је занимање која потенцира аутентично спајање теорије и праксе. Несклад између знања и теорије коју продукују професионални истраживачи и знања које карактерише свакидашње искуство, и на страни социјалних радника/практичара и на страни корисника услуга је све већи. Питање је шта конституише легитимно знање социјалног рада, како се на најбољи начин генерише и од стране кога? У том смислу, као друго, велика је дилема да ли би опште знање, оно које је раскинуло везе са контекстом, требало да буде циљ професионалних истражи-

вања и колико је корисно за праћење и разумевање глобалних постмодерних метаморфоза бранше/структе и клијената.

Као треће, ако је специјалистичко знање суштински простор профилисања и одржавања статуса професионалаца, како ће социјални рад задржати своју позицију када се легитимност таквог знања дестабилизује, тј. постоје ли или се могу развити неки други облици легитимисања? Као четврто, професионални ставови у социјалном раду показују неке доста проблематичне модернистичке тенденције опречног мишљења и фиксираности/имобилисаности идентитета код корисника услуга. Модели који чине професионалну праксу врло често се конструишу на основу бифуркације одређених категорија где се фаворизује један део бинома над другим.

Тако, привилеговање теорије над праксом манифестује одличан пример за компликоване тензије у функционисању социјалних радника. Одређене групе, опет, могу бити посматране, вредноване и схваћене преко неке општеприхваћене норме која их аутоматски деградира и дискредитује. Исто тако, бинарно промишљање показује тенденцију класификовања јавног и личног/приватног, структурног и индивидуалног као радикално супростављене појмове. Таква констелација може довести до обезвређивања персоналног, што је поприлично саркастично за професију која настоји потврдити и афирмисати квалитете истог. Модели професионалне праксе готово по правилу зависе од перципирања идентитета који је „окамењен” и који се тешко мења. Наводно „прогресивни” модели подразумевају идеал „јачине и снаге” према којима здрава личност делује. Међутим, то значи неузимање у обзир промена контекста и историјских датости које нека индивидуа искуси током живота, те сугерише да модели аплицирани у пракси могу бити далеко од искустава корисника услуга.

Иако одређени распоред вредности које подржавају социјални рад и начин на који се оне изражавају варирају у зависности од различитих извора и земља, у постојећој литератури о социјалном раду могу се идентификовати три комплекса сложених вредности (Banks 2015): (1) поштовање достојанства и вредности свих људских бића, обавеза поштовања сваког човека као појединца, третирање свих људи као једнако вредних и респектовање и промовисање људских права појединаца и група на самоопредељење (посебно корисника услуга социјалних радника); (2) промовисање бла-

гостања, обавеза доношења бенефиција за кориснике услуга и за друштво у целини, балансирање користи насупрот ризика од доношења штете; и (3) промовисање социјалне правде, обавеза уклањања девастирајућих социјалних неједнакости између људи и група, те промовисање правичне расподеле добара и услуга међу људима и групама.

Разматрајући горе речено, Џејшри Јани (*Jayshree Jani*) и Мајкл Риеш (*Michael Reisch*) предлажу Трансформациони интегративни мултидимензионални еволуциони (*Transformational Integrative Multidimensional Evolutionary*, ТИМЕ/ТИМЕ) модел. Поред тога, они постмодернизму додају и критичку перспективу за коју су од посебне важности како концепти моћи, опресије, дискриминације и неједнакости утичу на међуљудске односе, институционални режими/аранжмани, индивидуални концепти сопства, те констатовање различитих начина сазнања и улога људске агенције у личним и друштвеним променама.

Полазећи од претпоставке да људи имају заједничке потребе и животне задатке/циљеве, ТИМЕ модел их третира по значењу/дефинисању као променљиве/варирајуће у зависности од способности да се реализују у партикуларним фазама живота, а повезано са културним верским, историјским и структурним чиниоцима (Jani and Reisch 2011, 14). Овај тип резоновања нити одбацује, нити мења важеће теорије у савременој пракси социјалног рада, већ ревидира, репозиционира или реконфигурише често недискутабилне/фиксиране извесности животног циклуса. То подразумева отклон према идеји да се развој одвија само у специфичним, тачно прецизираним фазама преко „нормалних” шаблона/формула, те кориговање тенденције категоризовања људског понашања и његове сепарације од социјалног, културног и историјског контекста.

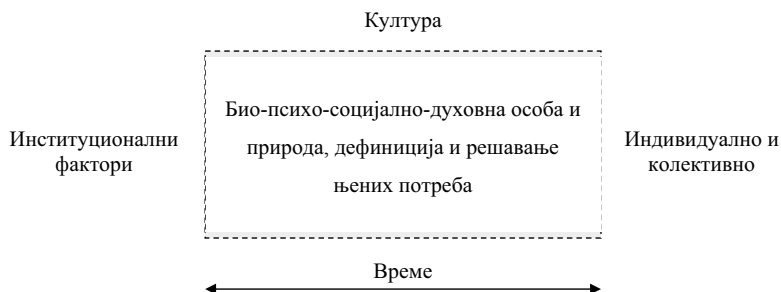
За ТИМЕ модел су релевантни следећи концепти (Jani and Reisch 2011, 14–15): (1) социјални конструктивизамстварност је друштвено конструисана на начин да се креирају универзалне поставке о томе шта треба учинити и шта се третира као нормално или идеално људско понашање; (2) контекст - важно је да социјални радници у пракси избегавају генерализацију и есенцијализацију у перцепцији група и настоје да схвате како историја, друштвено-економска реалност и непосредне ситуације утичу на понашање људи; (3) интерсекционалност - свака особа има више одређујућих и од

особе одређених димензија које се укрштају/секу/преклапају и не може се дефинисати у смислу једног квалитета/карактеристике/одлике; (4) позиционираност - друштвени положај/позиција људи утиче на њихово конструисање стварности и на начине на које тумаче туђе конструисање и понашања; (5) колективност - појединци нису изоловани и не делују сами, на њих утиче и они имају утицај на заједницу чији су чланови; (6) агенција - људи без обзира на ситуацију располажу са вољом за самодеофинисањем која им омогућава да задрже осећај контроле над својим животима; и (7) историчност - људи су, мање или више, свесни свога положаја и улоге у историји, те способности да се реализују промене током времена.

С обзиром на чињеницу да теорије воде и профилишу интервенције карактеристичне за социјални рад, ТИМЕ модел пропитује/деконструира успешност одређене интервенције у зависности од неког појединачног културног или структурног амбијента/контекста по питању људског бољитка (Jani and Reisch 2011, 14). Користећи постмодерну критичку теорију, он декодира/демонтажира/декомпонује постојеће постулате о природи помоћи, укоренење у превалентне и контролишуће културне норме и очекивања.

Анализирајући однос између појединаца и окружења, а желећи да избегну конструкт третмана разлика са недостацима које би требало кориговати, где социјални радници олако прелазе преко културне перспективе у корист универзалних и доминирајућих норми, Јани и Риеш (Jani and Reisch 2011, 17–18) преко ТИМЕ модела тим интеракцијама дају четири димензије (види Графикон 1). Прва димензија упућује на важност не само културног контекста (породице, групе, заједнице и друштва) у обликовању индивидуалних вредности, циљева и норми, већ и начина како неки појединац тумачи властите културне стандарде себи и другима. Прецизније, не само да је култура социјални конструкт, већ је и интернализација културних узуса социјално конструисана. Друга димензија модела обухвата институционалне елементе који додатно детерминишу нечије разумевање потреба: политичко-економску структуру и друге механизме задужене за изражавање и одржавање приоритета хегемоне културе и разлика у моћи (образовни систем, медије, језик итд.). Функционисање ових елемената и начини како их појединци перципирају стално варирају, као што је и оптика њиховог индивидуалног апсорбовања диференцирана, па је не можемо класификовати као универзалну.

Графикон 1. Трансформациони интегративни мултидимензионални еволуциони модел (Transformational Integrative Multidimensional Evolutionary, TIME/ТИМЕ)

Извор: Jani and Reisch 2011, 18.

Трећа димензија подразумева утицај породичне, групне и историје заједнице на одређивање потреба појединца. У оптицају су јединствене/идиосинкратичне карактеристике појединачног персоналитета, индивидуални ракурс у схватању контекста и односа према њему, те средства које поједанац намерава да искористи зарад задовољења потреба у специфичном контексту. Та историја може бити временски блиска или дуготрајни процес, групно профилисана перспектива, као и што се тиче, не само индивидуалног идентитета, него и личних ставова по питању квалитета и могућности промена личног живота и света. Директно компатибилно са претходним, четврту димензију модела манифестује компонента времена. Успех или неуспех индивидуалних платформи/искустава задовољавања потреба у одређеном животном стадијуму утиче на дефинисање и решавање потреба у следећим периодима. Ова димензија сугерише да култура није статична, већ динамична/процесуална/релациона по питању свога односа према компонентама окружења.

Све у свему, Јани и Риеш (Jani and Reisch 2011, 18) ће као шест заједничких људских потреба идентификовати: (1) потребу за интимношћу или заснивањем „породице“; (2) могућност развијања и изражавања сопствене креативности; (3) могућност учења и интелектуалног, емоционалног и психолошког напредовања; (4) вршњачке активности путем посла или разоноде; (5) адекватну материјалну подршку; и (6) рад који је довољан за задовољавање нечијих економских, со-

цијалних и психолошких потреба. Гледајући нелинеарно и неизолационистички на ове заједничке потребе, ТИМЕ модел апострофира: (1) да људска култура често доводи до тога да се ове оне различито изражавају; (2) да су различито фаворизоване/приоритизоване саобразно културним нормама/стандардима; (3) да их различите групе не задовољавају у истим животним фазама; и (4) да институционалне, структурне и културне снаге и историјске околности утичу на способност различитих група да их успешно задовоље.

Мање или више је очигледно да се овде ради о хибридној постмодернизацији, деесенцијализацији сета универзално постављених потреба и претпоставки развоја/напредовања са нелинеарно „локализованим” сетом индивидуалних, структурних, културних и историјских спецификаума до тачке реартикулисања/реконфигурисања тих истих потреба.

МЕТАНАРАТИВ СОЦИЈАЛНОГ РАДА И ПРОЦЕС ПОЛИТИЗАЦИЈЕ

Однос политике и социјалног рада се манифестује преко утицаја на капацитете учесника у процесу пружања услуга да адекватно дефинишу потребе, примене алтернативне стратегије помоћи и процене њихову делотворност (Reisch and Jani 2012). Таква констелација профилише: улоге које имају социјални радници и клијенти, различите форме ауторитета/моћи које постоје у институцијама/агенцијама социјалног рада, ниво утиција са којима појединци или групе располажу у формулисању циљева јавних политика и специфичних програма, са ким ће, како и које информације размењивати и језик којим се описује сама трансакција услуге. Политика и моћ у социјалном раду имају разноврсне и многобројне облике: индивидуалне и колективне, принудне и кооперативне, ситуационе и перманентне, практичне и симболичке, али се често појављују на индиректне, готово невидљиве начине. Они се препознају у погледима о значењу професионализма, природи стручности, дефиницијама знања и доказа у истраживању, и, што је најважније, у концепцијама социјалне правде.

Поред тога, политика утиче и на структуру програма на организационом нивоу, на формалне и неформалне процесе

доношења одлука, на критеријуме за одређивање расподеле средстава и међуљудску динамику односа социјални радник-клијент и колегијалне односе. На свакој од ових инстанци, политика одређује приоритете и дистрибуцију „добара” над којима организације за социјалне услуге имају контролу, укључујући и одлуке о распореду времена, вештина и ресурса социјалних радника. Овакво стање ствари рефлектује две дуготрајне контрадикције које социјални радници не успевају да реше (Reisch and Jani 2012, 1138–1139): (1) напетост између ослањања професије на нормативне принципе зарад промовисања својих циљева и захтева да социјални рад функционише на објективан начин; и (2) сукоб између циљног промовисања системске промене и тежње за стицањем професионалног статуса.

Рецимо да дискурс државе благостања оставља простор за неколико тумачења (Stojanović i Despotović 2014). Он може да манифестује (1) сет уже постављених двадесетовековних политичко-административних аранжмана повезаних са владиним стратегијама за обезбеђивање, унапређење и сервисирање друштвеног благостања (пензије, здравствена заштита, социјална помоћ итд.), са бирократским управљањем таквим програмима и са политичко-идеолошким оправдањем таквих пракси; (2) еквивалент целини државне структуре или конструкцији постојеће друштвено-економске формације (у овом случају њен појам је изједначен са „капиталистичком државом” или „савременим капитализмом”); (3) скуп економских и социјалних јавних политика примењених у развијеним државама између педесетих и седамдесетих година прошлог века (понекад означених као „кејнзијанска држава благостања”); и (4) свеобухватну системску варијанту, карактеристичну за земље попут Шведске и Норвешке, која се узима као најпотпунији израз идеала државе благостања (познатију као „социјал-демократска држава благостања”).

За нас је битно да је „класични” концепт државе благостања, мање или више доживео неуспех. По Ентонију Гиденсу (*Anthony Giddens*), неуспех државе благостања заправо произилази из концептуалног увођења појма ризика, из друштвеног заокрета од спољног ка произведеном или створеном ризику. Ризик се односи на опасности које процењујемо и са којима се суочавамо (Giddens 1994, 64). У постмодерним друштвима, фокусираним на будућност и,

такорећи, „затрпаним” информацијама, анализа ризика подразумева спајање другачије неспојивих области политике: реформисање државе благостања, ангажовање са светским финансијским тржиштима, одговоре на технолошке промене, еколошке проблеме и геополитичке трансформације. Како то потенцира Гиденс, потреба за заштитом од ризика је унисона, као и, помало амбивалентно, потреба за сучељавањем са ризиком и ризиковањем на један продуктиван начин. Организовање државе благостања, као система друштвене сигурности или заштите, нераскидиво је повезано са просветитељском идејном матрицом, по којој је ризик измерљив преко рационалних ангажмана, и коме се супротставља и који се контролише преко хотимичне друштвене интервенције. Таква концептуализација се заправо реферира на дириговање или управљање спољним ризиком и на бављење друштвеним проблемима тек пошто су се већ појавили. Насупрот томе, произведени ризик измиче људској евалуацији и контроли, те подразумева „априорно” или профилактичко деловање на самом извору, а не „апостериорно” чињење по афирмацији неког догађаја. Логика тако постављеног реаговања, преузета од стране неког појединца или друштвене групе, не одузима на позитивним могућностима искоришћавања и каналисања у смеру неког плодносног исхода. Све то имплицира инверзију анахроне, ретроградне и неефикасне државе благостања са државом социјалног инвестирања, оперативном унутар контекста друштва позитивног благостања.

Друштво позитивног благостања, за разлику од негативних слобода државе благостања, које је Гиденс пратио у односу на претпоставке изнете у Беврицовом извештају, требало би да буде утемељено на позитивним слободама аутономије и развоја појединца. „Беврицов извештај” је настао за време Другог светског рата као пројекат наручен од стране британске владе и превасходно усмерен ка стварима које се тичу социјалног осигурања радника (Blakemore and Griggs 2007, 49–53). Захваљујући његовом реализатору Вилијаму Бевриџу (*William Beveridge*) прерастао је у концептални и инструктивни оквир британског концепта државе благостања, познат по своме идентификовању и резистенцији, рецимо, „петорици јахача апокалипсе” дотадашњег устројства и поимања благостања: оскудици, незнању, беди, болести и незапослености. Анализирајући тако развијену шему, Гиденс

је постмодерну ситуацију окарактерисао преко пет нових опонирајућих атрибута: аутономије, образовања, добробити, активног здравља и иницијативе (Giddens 1994, 128).

Преко једног века, развој социјалног рада се базирао на неколико претпоставки о његовом односу са социјалном политиком коју финансира држава (Reisch 2013, 68): (1) социјални радници су постулирали да ће се улога владе/управе постепено ширити како би се третирале друштвене последице индустријализације и развиле јавне политике за колективизацију друштвених трошкова тржишне економије без радикалних промена политичко-економског система; (2) јачањем и легитимисањем улоге државе, те јавне политике би прошириле грађанска права; (3) односне јавне политике би функционисале првенствено унутар националних граница због проблема којима су се бавиле; и (4) проширење социјалне политике би повећало улогу стручњака попут социјалних радника и побољшало њихов однос са корисницима услуга. Ове премисе навеле су социјалне раднике на сарадњу са државом засновану на обостраном интересу. Међутим, најважнији трендови који их анулирају су економска глобализација и интензификација сиромаштва и неједнакости.

Детектовани трендови су подржани неолибералном идеологијом која држи да је државни интервенционизам друштвено ометајући, расипнички и супротан саморегулишућим и самокорективним квалитетима тржишта. Такво полазиште/ракурс је заснован на томе: (1) да су политичка и социјална демократија некоегзистентне; (2) да су слобода и једнакост у супротности са друштвеним циљевима/телеологијом; (3) да неједнакост није ни економски ни друштвено штетна; (4) да тржиште може апсолвирати проблеме стигме и дискриминације и повећати слободни избор; (5) да социјалне политике иду у корист само сиромашним људима; и (6) да су друштвене услуге „роба” идентична индустријском пандану. Иако су побројане перспективе лако оповргљиве, оне леже у основи већине актуелних дискурса/метанаратива/текстова/граматика социјалне политике.

У том смислу, по питању сиромаштва и неједнакости, дошло је до формулисања новог патернализма, оног који се амалмира са неолибералном доктрином (Soss, Fording and Schram 2011, 20–28). Као такав, он се надовезује на логику његове класичне анти-либералне варијанте, по којој

сиромашни не располажу са способностима потребним за управљање властитим пословима, недостаје им дисциплина потребна да понашање буде хармонизовано са намерама. Владе, дакле, постају дисциплинарни ауторитет који чини у корист сиромашних. Међутим, нови патернализам има неколико карактеристика које га разликују од ранијих облика, укључујући и екстремне облике типа америчког робовласништва и европског колонијализма.

Прво, то је оперативно дефинисање грађанства које конзумирање социјалних права третира у зависности од испуњења друштвених облигација. Сиромашни су субординирани директивама и надзору управљачких структура не само за своје добро, већ и за добробит друштва и демократије. Друго, нови патернализам заправо представља врсту неоконзервативизма. На унутрешњем плану, његова идеологија почива на обнови „традиционалних” вредности и борби против друштвене, тј. моралне, дисфункционалности. Због добробити сиромашних, као и друштва у целини, држава мора употребити директивне социјалне програме, оснажити полицију и контролу и елиминисати ометајуће особе затварањем. Коначно, нови патернализам настаје у контексту „терапеутске државе”. Интервенције терапеутске државе имају за циљ више од пуког присиљавања појединаца или промене могућности и подстицаја, она смерају на то да реконструишу грађанина као саморегулишућег субјекта трансформисањем фундаменталних вредности и самопоимања човека. Професионализација јавног благостања ненамерно је учинила социјалне раднике саучесницима у овом типу дисциплинујућег режима, режима који је упркос својој реторици могућности повећао и сиромаштво и неједнакост.

Жан-Франсоа Лиотар (Jean-Francois Lyotard, 1984) сматра да постмодернизам одбацује тотализујуће, универзалистичке, апстрактне и генерализујуће норме/истине, те теорије и структуре које их подржавају. Он је увео концепт метанаратива да би описао легитимишућу и експанаторну социјалну граматику која је у основи одређених избора прописаних попут потенцијалних праваца деловања у некој култури. Постмодерна перспектива чини да друштвене науке постану субјективније и „мање амбициозан” пројекат/подухват, јер: (1) истина уступа место провизорности; (2) поверење у емоције замењује непристрасне опсервације; и (3) релативиз-

му се даје предност над објективношћу, а фрагментацији над тотализацијом (Rosenau 1992, 8–9).

Метанаративи, „велики-наративи” или „мастер-наративи” се реферирају на свеобухватне наративе у које смо уграђени, инсталирани или учитани као савремени историјски актери (Somers and Gibson 1993; Stojanović 2015). Иако су уобичајено оперативне на претпостављеном нивоу епистемологије друштвених наука или уопште нису освешћене, социолошке теорије су кодиране димензијама метанаратива (Просветитељство, Прогрес, Модернизација, Индустријализација, Либерализам, Неолиберализам итд.). Ти наративи могу бити епика нашег доба, нпр. Капитализам насупрот Комунизма, Појединац насупрот Друштва или Варваризам насупрот Цивилизованости, као што могу бити и прогресивни наративи телеолошких разрешења типа: Марксизма и тријумфа класне борбе, Либерализма и тријумфа слободе или успона национализма или религије. Најпарадоксалнији аспект метанаратива је квалитет денаративизације. Наиме, они се граде на концептима и експанаторним шемама које су саме по себи апстракције, попут: „друштвених система”, „друштвених ентитета” или „друштвених снага”.

Значајна препрека за решавање ових изазова је постојање метанаратива социјалног рада који се прилагодио неолибералном дискурсу и замаглио утицај хипер-променљивог политичког и економског контекста (Powell and Hendricks 2010; Reisch 2010, 2013). Таква метанаративна поставка директно профилише професионалне интерпретације науке и вредности, обликује своје концепте и концепте корисника услуга и доводи до процеса прихватања или одбацивања идеја, веровања, претпоставки и ставова. Он дефинише шта представља „нормално/стандардизовано” понашање и генерише очекивања од људи и организација да се повинују том понашању. То се, рецимо, одражава у професионалном језику, који уздиже друштвене промене чак и када се његова пракса све више фокусира на „опортунистичко-конформистичку” акомодацију.

Метанаративи детерминишу права и дужности, те трансмитују вредносне пардигме превалетних/супериорних/доминантних друштвених и политичких група узимајући „здро за готово” њихове аксиоме/постулате који забашурују алгоритме доминације и потчињавања. Разумевање начина на

који друштвене институције артикулишу и репродукују своје режиме истине преко властитих метанаратива од кључног је значаја за остварење мисије социјалне правде коју промовише социјални рад. Будући да су институције резултат доминантне културе постављене тако да препарира успостављене системе моћи и привилегија, социјални радници морају прво да уздрмају социјално-институционалну датост/*status quo* пре него што дођу до преферираних промена. Међутим, то би укључивало делегитимисање самих структура које професији гарантују санкције и подршку.

Превалентни теоријски конструкти који су највише допринели конфигурисању праксе социјалног рада, такође одражавају фабулу/структуру метанаратива (Reisch 2013, 74). Упркос својим беневољентним намерама, они стављају у први план индивидуалистичку матрицу људских потреба, линеарни третман узрочности и форсирана културно-бихевиорална очекивања. У оптицају је посредно/прикривено изједначавање разлика са недостацима/девијацијама и узимање конфликта између људи и институција које граде њихово окружење пре као изузетак него као правило. Оно што се често занемарује је у анализама је значај институционалних и идеолошких снага чији су циљеви и вредности директно супротни мисији социјалног рада.

ЗАКЉУЧАК - ВРЕМЕ КОЈЕ ЖИВИМО

Социјални рад се налази на значајној прекретници која захтева читав сет запитаности и односних одговора са имплицитним последицама по праксу социјалног рада и професионални идентитет социјалних радника. Користећи и аутохтона контекстуална/ситуациона искуства Србије, као главне одлике тога преображаја можемо да детектујемо:

1. Постојање генуинитетног метанаратива социјалног рада, који се може означити и као контра-наратив, конструисаног као деидеологизованог, плуралног и дистанцираног од генерисања и регенерисања било којих односа моћи и структура моћи које не иду у корист маргинализованих, рањивих и изложених процесима стварања и одржавања неједнакости. Као

- питање од посебне важности апострофира се транс-мисија теоретских принципа у практичне процедуре.
2. Актуелни метанаратив социјалног рада директно се супротставља неолибералном метанаративу у широком распону који укључује одбијање: тржишне регулације социјалног рада, нови менаџеријализам, неизбежност сиромаштва, нестајања социјалног рада као професије итд.
 3. Метанаратив друштвене правде је постмодеран, али не у анти-фундационалистичком смислу или преко нетачне вулгарно-постмодернистичке формуле да „све може проћи”. Његов универзализам је пост-фундационалистичке природе (Marchart 2007), променљивог је садржаја и начина дистрибуције.
 4. Инверзију пројекта неефикасне државе благодестања са пројектом државе социјалног инвестирања. Ризик више није спољне природе, већ је осмишљен/произведен. Деловање социјалног рада није усмерена на санирање последица његове појаве, већ профилатички пре његове појаве.
 5. Културно, историјско и контекстуално/ситуационо у социјалном раду више не значи прилагођавање универзалном, оно значи његово конструисање. Пракса социјалног рада је тако изложена стално променљивим преференцијама/потребама клијента и разумевању бриге и помоћи. И даље су евидентне значајне разлике у перцепцији света базиране на
 6. Разликовање више није једнако девијацији.
 7. Поред чињенице да су класно, религијски, родно, расно, образовно, национално и генерацијски конструисане интерпретације света и даље изузетно јаке и формативне, важно је нагласити да постмодернизација социјалног рада не значи одбацивање теорија важних за функционисање социјалног рада, већ њихову нелинеарну надопуну. Оне нису релативизоване, већ контекстуализоване. У том смислу говоримо о процесу хибридне постмодернизације социјалног рада. Ово подразумева и депсихологизацију социјалног рада, то јест одбацивање психолошке теоријске парадигме као најмеродавније и најефикасније у решавању социјално индукованих проблема.

8. Иако је идентитет социјалних радника често заглављен између преференција и структуралних могућности, чињеница је да су врло често бирократизовани и опортунистички конформисти који не могу разликовати краткорочне и дугорочне промене, те своју професију не доживљавају као процес сталног оснаживања угрожених, маригиналних и неједнаких. Њихов метанаратив се базира на сталном супротстављању фиксираној/петрификованој/структурној моћи: њихова моћ је у негацији односа моћи.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Banks, Sarah 1995. *Ethics and values in social work*. New York: Palgrave Macmillan.
- Banks, Sarah 2015. "Social work ethics." In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. James D. Wright, 782–788, Amsterdam: Elsevier.
- Blakemore, Kenneth and Griggs, Edwin. 2007. *Social Policy: An Introduction*. Maidenhead: Open University Press.
- Duffy, Simon. 2015. "Social work is losing its identity - how can it be saved?" *The Guardian* <https://www.theguardian.com/social-care-network/2015/sep/07/social-work-heart-identity-crisis>.
- Fawcett, Barbara, Brid Featherstone, Jan Fook and Amy Rossiter, eds. 2000. *Practice and Research in Social Work: Postmodern Feminist Perspectives*. London: Routledge.
- Fook, Jan. 2000. "Deconstructing and Reconstructing Professional Expertise." In *Practice and Research in Social Work: Postmodern Feminist Perspectives*, eds. Barbara Fawcett, Brid Featherstone, Jan Fook and Amy Rossiter, 105–121, London: Routledge.
- Giddens, Anthony 1994. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Jani, Jayshree and Reisch, Michael. 2011. "Common Human Needs, Uncommon Solutions: Applying a Critical Framework to Perspectives on Human Behavior." *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 92(1): 13–20. doi: 10.1606/1044-3894.4065.

- Lewis, Harold. 2003. *For the Common Good: Essays of Harold Lewis*. New York: Brunner-Routledge.
- Lyotard, Jean-Francois. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Marchart, Oliver 2007. *Post-Foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Popple, Philip. 2018. *Social Work Practice and Social Welfare Policy in the United States: A History*. New York: Oxford University Press.
- Powell, Fred. 2001. *The Politics of Social Work*. London: Sage.
- Powell, Jason and Jon Hendricks, eds. 2010. *The welfare state in post-industrial society: A global perspective*. New York: Springer.
- Reisch, Michael and Jani, Jayshree. 2012. "The New Politics of Social Work Practice: Understanding Context to Promote Change." *The British Journal of Social Work* 42 (6): 1132–1150. doi: 10.1093/bjsw/bcs072.
- Reisch, Michael. 2010. "United States: Social Welfare Policy and Privatization in Post-industrial Society." In *The welfare state in post-industrial society: A global perspective*, eds. Jason Powell and Jon Hendricks, 253–271, New York: Springer.
- Reisch, Michael. 2013. "What is the future of social work?" *Critical and Radical Social Work* 1 (1): 67–85. doi: 10.1332/204986013665974.
- Rosenau, Pauline Marie. 1992. *Post-modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, and Intrusions*. Princeton: Princeton University Press.
- Somers, Margaret and Gibson, Gloria. 1993. "Reclaiming the Epistemological 'Other': Narrative and the Social Constitution of Identity." *CSST Working Paper #94 and CRSO Working Paper #499*, Ann Arbor: The University of Michigan.
- Soss, Joe, Fording, Richard and Schram, Sanford. 2011. *Disciplining the Poor: Neoliberal Paternalism and the Persistent Power of Race*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Stojanovic, Djordje. 2015. *The Symbolic Construction of the Enemy: The Case of Serbia and Japan*. Nagoya: Center for Asian Legal Exchange - Nagoya University.

- Stojanović, Đorđe i Despotović, Ljubiša. 2014. „Diskurzivno transformisanje koncepta blagostanja.” *Srpska politička misao* 46 (4): 11–34.
- Stojanović, Đorđe. 2016. „Postmodernizam u društvenim naukama: stanje paradigme.” U „Postmodernizacija srpske nauke: politika postmoderne/politika posle postmoderne”, ur. Đorđe Stojanović i Miško Šuvaković, posebno izdanje, *Srpska politička misao*: 5–35. doi: 10.22182/spm.specijal2016.1.
- Stojanović, Đorđe i Ilić, Vladimir. 2020. *Postmodernizacija socijalnog rada*. Beograd: Visoka škola socijalnog rada.
- Weinberg, Merlinda 2010. “The Social Construction of Social Work Ethics: Politicizing and Broadening the Lens.” *Journal of Progressive Human Services* 21 (1): 32–44. doi: 10.1080/10428231003781774.

Dorđe Stojanović *

Institute for Political Studies, Belgrade

Biljana Zekavica **

College of Social Work, Belgrade

HYBRID POSTMODERNIZATION OF SOCIAL WORK

Resume

This paper discusses the intensity, form, and degree of awareness of the postmodernization of social work. In that sense, the postmodernization of social work means its discursive and metanarrative placement in the context of globally postmodernized societies, both at the level of external institutional network of meaning and at the level of internal reconfiguration, reformulation, redefinition, and reorganization according to new postmodern principles, agendas, and requirements. However, this does not mean absorbing some other metanarrative, but formulating an authentic metanarrative of social work. The explanation of postmodernity and postmodernization does not necessarily have to be part of the “intellectual-speculative” sphere of postmodernism, that is, some modernist theories may be integrated with some postmodernist discursive protocols for the purpose of a hybrid explanation of a relevant phenomenon.

Social work is at a significant turning point that requires a whole set of questions and related answers with implicit consequences for the practice of social work and the professional identity of social workers. Using the autochthonous contextual situational experiences of Serbia, as the main features of this transformation, we can detect:

1. The existence of a genuine metanarrative of social work, which can also be described as a counter-narrative, constructed as deideologized, plural and distanced from generating and regenerating any power relations and power structures that do not benefit marginalized, vulnerable and exposed to processes of creating and maintaining inequality. The transmission of theoretical

* E-mail address: djordje.stojanovic@ips.ac.rs.

** E-mail address: biljana.zekavica@asp.edu.rs.

- principles into practical procedures is emphasized as a matter of special importance.
2. The actual metanarrative of social work directly opposes the neoliberal metanarrative in a wide range, which includes rejection of: market regulation of social work, new managementism, the inevitability of poverty, the disappearance/eliminating social work as a profession etc.
 3. The metanarrative of social justice is postmodern, but not in an anti-foundationalist sense or through the incorrect vulgar-postmodernist formula that “anything can go”. Its universalism is post-foundationalist in nature (Marchart 2007), it has variable content and means of distribution.
 4. Inversion of the inefficient welfare state project with the social investment state project. The risk is no longer external in nature, but designed/produced. The action of social work is not aimed at repairing the consequences of its appearance, but prophylactically before its appearance.
 5. Cultural, historical and contextual/situational in social work no longer means adaptation to the universal, but its construction. Social work practice is therefore exposed to constant changes in the client’s preferences/needs and understanding of care and help.
 6. The difference is no longer equal to the deviation.
 7. In addition to the fact that class, religious, gender, racial, educational, national and generational constructions are still extremely strong and formative, it is important to emphasize that postmodernization of social work does not mean rejecting theories relevant for the functioning of social work, but their nonlinear complement. They are not relativized, but contextualized. In this sense, we are talking about the process of hybrid postmodernization of social work. This implies the depsychologization of social work, that is, the rejection of the psychological theoretical paradigm as the most authoritative and most efficient in solving socially induced problems.
 8. Although the identity of social workers is often stuck between preferences and structural possibilities, the fact is that they are often bureaucratized and opportunistic conformists who cannot distinguish between short-term and long-term changes, and do not see their profession as a process of constant empowerment of the vulnerable,

marginalized and unequal. Their metanarrative is based on the constant opposition to fixed/petrified/structural power: their power is in the negation of power relations.

Keywords: social work, postmodernization of social work, TIME/TIME model, identity of social workers, politicization of social work, social policy

* Овај рад је примљен 31. јула 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 10. новембра 2021. године.